

*«Նոր ժամանակի
կրթություն» ՀԿ*

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

*Հետազոտության թեման՝ Ընթերցանությունը որպես գործիք
տարրական դպրոցում*

Առարկան՝ Դասվար

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Շուշան Քոչարյան

*Ուսումնական հաստատություն՝ Եղվարդի Հ. Թադևոսյանի
անվան թիվ 2 հիմնական դպրոց*

Երևան 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ
2. ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ
3. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ
4. ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ինչպես նշում է անգլիացի պոետ Ադիսոնը. «Ընթերցանությունը մտքի համար նույնն է, ինչ ֆիզիկական վարժությունը՝ մարմնի»: Իսկ ահա հանճարեղ Չարլեսը գրքերի աշխարհը անեզր տիեզերքի է նմանեցնում՝ ձոնելով գրքերի հատուկ տաղ: Մարդկության պատմության մեջ չկա մի հանճար, որ բացառի ընթերցանության ու գրքի կարևորությունը: Անգամ գիտնականներն են ապացուցել, թե ինչ կարևորություն ունի ընթերցանությունը մարդու համար: Այն ոչ միայն օգնում է, որպեսզի դառնաք խելացի, այլ նաև կարող է, ըստ էության, բարելավել մեր ուղեղի աշխատանքը: Ինչպես օրինակ վազքը բարելավում է մեր սրտանոթային համակարգի աշխատանքը, պարբերական ընթերցանությունը բարելավում է հիշողությունը՝ մարզելով մեր ուղեղը: Տարիքի հետ հիշողությունն ու ուղեղի աշխատանքը թերանում են, սակայն ընթերցանությունը օգնում է դանդաղեցնել այդ գործընթացը՝ ավելի սթափ պահելով միտքը: Ուղեղի հաճախակի վարժանքները կարող են իջեցնել ուղեղի ծերացումը շուրջ 32 տոկոսով:

Որքան շատ եք կարդում, այդքան ավելի շատ բաներ ենք իմանում: Լավ գիրքը բացում է մեր առջև մի ամբողջ գիտելիքների աշխարհ՝ սկսած շատ երիտասարդ տարիքից: Գեղարվեստական գրականությունը օգնում է իր ընթերցողներին հասկանալ, թե ինչ են մտածում մյուսները՝ կարդալով այլ մարդկանց հոգեաշխարհի մասին: Ազդեցությունը շատ ավելի մեծ է նրանց համար, ովքեր կարդում են գեղարվեստական գրականություն, ի տարբերություն նրանց, ովքեր կարդում են մասնագիտական գրականություն:

Ծնողները ցանկանում են, որ իրենց երեխաները ավելի շատ կարդան հաճույքի համար, և նրանք, ովքեր ցանկանում են խրախուսել իրենց երեխաներին դառնալ գրքասեր, կարող են սկսել տանը բարձրաձայն կարդալուց: Օրինակ բարձրաձայն կարդալը երեխաներին փոքր տարիքից կարող է ոգեշնչել դառնալ հաճախակի ընթերցող կամ երեխա, ով կարդում է շաբաթը հինգից յոթ օր ուղղակի հաճույքի համար: Սա լավ ձև է այն հոբբի դարձնելու համար: Մանկական գրքերը երեխաների բառապաշարը ավելացնում են ավելի քան 50 տոկոսով, ի տարբերություն հեռուստատեսության:

Վաղ տարիքից շատ ընթերցելը հիմք է հանդիսանում հետագայում ավելի բարձր մտավոր ունակություններ ունենալու: Մարդու բազմակողմանի զարգացման հիմքը դրվում է կրտսեր դպրոցում: Տարրական դասարանների մայրենի լեզվի դասընթացում կարևոր բաժին է հատկացվում ընթերցանությանը: Դրա նպատակն է՝ զարգացնել կարդալու, պատմելու կարողությունները, հարստացնել խոսքն ու բառապաշարը, ճանաչողական գիտելիքները: Շատ ընթերցելը կարող է ավելի դյուրին դարձնել երեխայի շփումը շրջապատի հետ:

Դեռևս ոչ վաղ անցյալում գիրք ընթերցելը անհրաժեշտություն էր: Այսօր պատկերն այլ է: Ինչպե՞ս սովորեցնել գիրք կարդալ, որպեսզի երեխան սիրի գիրքը: Բանն այն է, որ մանկական

տարիքում կարդացած գիրքն ամբողջ կյանքում հիշվում է և ազդում մարդու մտավոր վրա: Այս խնդիրը հատուկ նշանակություն է ստանում տարրական դպրոցում:

Տարրական դպրոցում մեծ է ուսուցչի հեղինակությունը աշակերտի մեջ ինքնուրույն ընթերցանության նկատմամբ սեր արթնացնելու գործում:

Դասվարները գիտեն, թե երեխայի համար որքան դժվար է կարդալու տեխնիկային տիրապետելը, իսկ ավելի դժվար է, ձևավորել իսկական ընթերցող: Չէ՞ որ տառերի կապակցմամբ բառ կազմելը և կարդալը չի նշանակում դեռևս դառնալ ընթերցող: Գլխավորը ընթերցման կազմակերպումն է այնպես, որ այն խթանի անձի զարգացումը:

Ընթերցանությունը մայրենի լեզվի տարրական դասընթացի հիմնական բաժիններից մեկն է: Նրանում են ամփոփվում ու նրա միջոցով են իրականացվում երեխաների մեջ կարդալու տեխնիկայի զարգացման, գործնական ճանապարհով մայրենի լեզվի ուսուցման, աշխարհաճանաչողական տարրական գիտելիքների հաղորդման ծրագրային պահանջները: Հենց այդ նկատառումներով էլ ինքնուրույն ընթերցանությունը տարրական դասարաններում աշակերտների մտավոր զարգացման ու բարոյական դաստիարակության ամենակարևոր և անփոխարինելի միջոցներից մեկն է:

1. ԸՆԹԵՐՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ

Միշտ էլ դպրոցի հիմնական խնդիրներից մեկը եղել է մնում է իր սաներին սովորեցնել սիրել գիրքը, օգվել նրանից, անընդհատ նոր գիտելիքներ քաղել այնտեղից: իսկ դրան կարելի

է հասնել աշակերտների մեջ կարդալու կարողությունը մշակելով, որովհետև այն մարդու մտավոր զարգացման ու առաջընթացի հիմնական նախապայմանն է: Որքան երեխաների մեջ ամուր և հաստատուն դրվեն ընթերցանության կարողության մշակման հիմքերը, այնքան կարդալը երեխայի համար ավելի շուտ կդառնա գիտելիքների ձեռքբերման կարևոր ու անփոխարինելի միջոց:

Ընթերցանությունը աշակերտների մտավոր զարգացումը, նրանց նոր գիտելիքների ու տեղեկությունների հաղորդումը, լեզվական պաշարի՝ բառերի, դարձվածքների, լեզվական ու արտահայտչական ձևերի ու բնորոշ համեմատությունների կուտակումն ապահովող միջոց է, այն նաև լեզվական կարողությունների՝ խոսքի կառուցման, բառերի ու դարձվածքների տեղին ու ճիշտ օգտագործման համաձայնության ու կապակցության և համանման այլ կարողությունների ու հմտությունների մշակման ու զարգացման միջոց է: Լեզուն, ինչպես գիտեք, միայն լեզվական ու քերականական օրենքների ու օրինաչափությունների գումարը չէ, այլ՝ բառերի այն պաշարը, որը շինանյութ է ծառայում մտքերը <<լեզվական թաղանթով>> պատելու համար: Հենց այդ նկատառումով էլ ընթերցանության խնդիրներից մեկն էլ բառերի՝ մայրենի լեզվի բառային հիմնական ֆոնդի, իսկ մասամբ էլ՝ նրա բառագանձի ուսուցումն է:

Ընթերցանության միջոցով աշակերտները ավելի լավ կսկսեն տարբերել և առանձնացնել արձակ և չափածո ստեղծագործությունները, պատմվածքն ու հեքիաթը, առակն ու ոտանավորը, առածը, ասացվածքն ու հանելուկը, ինչն էլ կնպաստի նրանց հետագա զարգացմանը և առաջընթացին:

Գեղ արվեստական ստեղծագործության հիմնական տեսակների՝ արձակ (պատմվածք, հեքիաթ, առակ, վիպակ, նովել և այլն) և չափածո (բանաստեղծություններ, քառյակներ և այլն) ժանրերի ինքնուրույն ընթերցանության ժամերի կազմակերպման հիմնական բաղադրամասերն են՝

1. Զբույց
2. Բնագրի ընթերցում
3. Բառային աշխատանք

4. Նյութի մշակում կամ աշխատանք բնագրի վրա
5. Բովանդակության վերարտադրումը կամ պատմելը
6. Ամփոփումը կամ տրամաբանական եզրակացություն

1. Զրույց

Ընթերցանության դասերին անցկացվող զրույցներն ըստ իրենց բնույթի ու անցկացման ժամանակի լինում են երեք տեսակ

ա. նախապատրաստական, այսինքն՝ բնագրի ընթերցմանը նախորդող կամ ընթերցումը նախապատրաստող

բ. ուղեկցող, այսինքն՝ կարդալուն ուղեկցող կամ բնագրի վերլուծման հետ կապված

գ. ամփոփիչ կամ թեմայի ամփոփման հետ կապված

Զրույցի այս երեք ձևերն էլ հավասարապես գործադրվում են տարրական դասարաններում, երբեմն առանձին- առանձին, իսկ երբեմն էլ համատեղ: Իսկ թե զրույցի որ տեսակը երբ պետք է գործադրել, ուսուցիչն ինքը պետք է որոշի՝ ելնելով ընթերցվող բնագրի բնույթից, թեմայի դժվարությունից, աշակերտների պատրաստականության աստիճանից և այլն: Զրույցի այս երեք ձևերն էլ բնագրի ընթերցումը գիտակցական ու արտահայտիչ, նյութի յուրացումը խորը, կայուն ու բազմակողմանի դարձնելու նպատակ են հետապնդում, սակայն առանձնահատուկ պայմաններում դրանցից ամեն մեկը տարբեր արդյունք կարող է տալ, ուստի դրանցից յուրաքանչյուրի գործադրությունը պետք է մտածված ու կշռադատված լինի:

Նախապատրաստական զրույցը երբեք չպետք է սպառի բնագրի բովանդակությունը, այլ միայն պետք է մոտեցնի նրան, հող ստեղծի նրա ճիշտ ընկալման համար: Զրույցի մյուս ձևը կարդալուն զուգընթաց կամ բնագրի վերլուծման ժամանակ անցկացվող ուղեկցող զրույցն է, որի նպատակն է ուղղություն տալ աշակերտների մտքին, նրանց ներգրավել բնագրի վրա կատարվող տրամաբանական ու լեզվական աշխատանքներում, լրացուցիչ նյութ տեղեկություններ տալ ուսումնասիրվող նյութի շուրջ և այլն: Եթե նախապատրաստական

գրույցն աշակերտներին մոտեցնում է բուն նյութին, ապա ուղեկցող գրույցը խորացնում է նյութի մեջ, բացում բոլոր չբացված դռները: Ինքնուրույն ընթերցանության դասերին ամենից ավելի հաճախ գործադրվում է ամփոփիչ գրույցը: Այն օգնում է գեղարվեստական ստեղծագործություններից բարոյախրատական ու դաստիարակչական հետևություններ անելու, իսկ գործնական բնույթի հոդվածներից՝ անհրաժեշտ գործնական եզրակացություններ բխեցնելու, ինչպես նաև՝ ուսումնասիրվող յուրաքանչյուր նյութի մեջ առանձնացնելու այն նոր բառերն ու լեզվական ձևերը, որոնք երեխաները սովորել են նրանից՝ դրանով իսկ շեշտելով ուսումնասիրվող յուրաքանչյուր բնագրի լեզվական արժեքը:

2. Բնագրի ընթերցում

Բնագրի ուսումնասիրման աշխատանքը սկսվում է նրա ընթերցումից ուստի և այն թե՛ ժամանակի և թե՛ ուշադրության տեսակետից ինքնուրույն ընթերցանության դասի ամենակարևոր ու հիմնական մասն է կազմում: Տարրական դասարաններում ուսումնասիրման համար ընտրված բնագրի ինքնուրույն ընթերցումը բացառիկ կարևոր նշանակություն ունի ինչպես աշակերտների մեջ կարդալու հմտությունների մշակման և կարդալու վարպետության կամ տեխնիկայի զարգացման ու կատարելագործման, այնպես էլ տվյալ նյութի բովանդակության ընկալման տեսակետից:

Բնագրի ինքնուրույն ընթերցումը կարող է իրականացվել մի քանի ձևով՝ ձայնով կամ բարձրաձայն, լուռ, խմբովին, դերերով, ընտրովի, բացատրելով կամ մեկնաբանելով և անգիր, որոնցից ամեն մեկն ունի գործադրման իր որոշակի ոլորտներն ու ձևերը:

Տարրական դասարաններում աշակերտները թե՛ դասարանում և թե՛ տանը գրքի վրա աշխատելիս՝ ավելի շատ պետք է ձայնով կարդան, քան լուռ, որովհետև թե՛ կարդալու տեխնիկայի մշակման ու կատարելագործման, և թե՛ կարդացածը հասկանալու տեսակետից այս տարիքում երեխաների համար սեփական ձայնի ունկնդրումը բացառիկ կարևոր նշանակություն ունի:

Լուռ կարդալն իր որակով ու դրսևորման ձևով, ըստ էության, մտովի կարդալ է, որովհետև իրականացվում է միայն աչքերի շարժումով:

Խմբովին կարդալը տարրական դասարաններում ամենից հաճախ գործադրվող ու արդյունավետ ձևերից մեկն է: Այն հնարավորություն է տալիս բարձրացնելու կարդալու տեխնիկան, ընդօրինակել տալու ուսուցչի կարդալու եղանակը, ձայնի տոնն ու հնչերանգը, ուսանավորի երաժշտությունը ու ռիթմը, որը լսելով դժվար է ընկալել ու ավելի քան յուրացնել:

Դերերով կարդալը ևս տարրական դասարաններում կարդալու ամենաարդյունավետ ու հանձնարարելի ձևերից մեկն է և գործադրվում է գրեթե բոլոր դասարաններում: Այն օգտագործվում է որպես կարդալու տեխնիկայի, հատկապես՝ արտահայտչականության մշակման միջոց:

Ընտրովի ընթերցումը ևս տարրական դասարաններում հանձնարարվող կարդալու ձևերից մեկն է:

Տարրական դասարաններում կարդալու գործադրելի ձևերից մեկն էլ բացատրելով կամ մեկնաբանելով կարդալն է, որն ունի դրսևորման տարբեր եղանակներ՝ նայած անհրաժեշտությանը: Բնագիրը բացատրելով ու մեկնաբանելով, ինչպես նաև ուղեկցող զրույցի ժամանակ, բառային աշխատանք կատարելով: Ուսումնասիրվող բնագրի ընթերցման ձևերից մեկն էլ անգիր ընթերցումը կամ անգիր կարդալն է, երբ ամբողջ բնագիրը կամ նրա մի մասը աշակերտները կարդում են առանց գրքի, բանավոր կերպով՝ նախօրոք անգիր արած լինելով այն:

3. Բառային աշխատանք

Բնագրի վրա տարվող աշխատանքի ձևերից մեկն էլ բառային աշխատանքն է, որը երեք կարևոր կողմ ունի՝ անձանոթ բառերի ու դարձվածքների բացատրում, ծանոթ բառերի հոմանիշների ու հականիշների հայտնաբերում և նոր բառերի ու դարձվածքների բացատրությունները կատարում են դասի տարբեր փուլերում՝ բնագրի առաջին ընթերցումից առաջ, առաջին ընթերցման ժամանակ և առաջին ընթերցումից հետո՝ նայած բացատրվող բառի կամ դարձվածքի բնույթին ու կիրառությանը:

Նախապատրաստական զրույցի ժամանակ օգտագործվում և բացատրվում են այն բառերն ու դարձվածքները, որոնք կապված են նյութի գլխավոր մտքի հետ: Բնագրի առաջին ընթերցման ժամանակ, առանց ընթերցումն ընդհատելու, միայն մեկ-երկու դիպուկ

հոմանիշներով բացատրվում են այն բազմիմաստ բառերն ու դարձվածքները, որոնք իրենց կոնկրետ իմաստն ստանում են տվյալ բնագրում միայն, իսկ բնագրից դուրս կամ այլ բնագրում կարող են միանգամայն այլ իմաստներ արտահայտել: Այն բառերն ու դարձվածքները, որոնց կոնկրետ իմաստը չիմանալը կամ լավ չիմանալը չի կարող անդրադառնալ նյութի հիմնական բովանդակության ճիշտ ընկալման վրա, պետք է բացատրել բնագրի առաջին ընթերցումից հետո ուսուցչի կամ աշակերտների երկրորդ ընթերցման ժամանակ:

Տարրական դասարաններում անձանոթ բառերի ու դարձվածքների բացատրման ամենահիմնական ու հուսալի եղանակը բառը առարկայով բացատրելն է: Բառերի բացատրության ամենատարածված ձևերից մեկն էլ բառը նկարով բացատրելն է: Բոլոր այն դեպքերում, երբ առաջին երկու ձևերը չեն կարող բառիմաստը լավ մեկնաբանել ու հասցնել երեխաների գիտակցությանը, դիմում ենք բառը կամ դարձվածքը նկարագրելով բացատրելու եղանակին: Անձանոթ բառերի ու դարձվածքների բացատրման հանձնարարելի ձևերից մեկն էլ դրանք ծանոթ բառերի ու դարձվածքների կամ, ավելի ճիշտ՝ դրանց տակ դրված կոնկրետ հասկացությունների կամ առարկաների ու երևույթների հետ համեմատելն ու հակադրելն է:

Բառերի բացատրման ամենատարածված ձևերից մեկն էլ բառը բառով փոխարինելն է, երբ անձանոթ բառի դիմաց դրվում է ծանոթ ու հայտնի բառ:

Տարրական դասարաններում անձանոթ բառերի բացատրման ձևերից մեկն էլ բառերի բառակազմական վերլուծությունն է: Անձանոթ բառերի բացատրման ձևերից մեկն էլ ընդհանուր հասկացության մասնավորումն է կամ կոնկրետ հասկացության ընդհանրացումը: Տարրական դասարաններում ընթերցվող բնագրերում հանդիպող բազմիմաստ բառերի ոչ բոլոր իմաստներն է, որ պետք է բացատրել երեխաներին, որովհետև այդ դեպքում երեխաները երկրորդական և հիմնական իմաստները կշփոթեն միմյանց հետ և չեն կարողանա բառերը տեղին ու ճիշտ օգտագործել: Պետք է բացատրել բառի միայն այն իմաստը, որ այն օգտագործվում է տվյալ բնագրում, բառի մյուս իմաստների բացատրումը պետք է թողնել այլ առիթների: Նոր բառերի շուրջ տարվող բացատրական աշխատանքն ունի երկու կողմ՝ անձանոթ բառերի բացատրում և բացատրած բառերի ուսուցում: Ու Ուսումնասիրվող բնագրի շուրջ տարվող բառային աշխատանքի մասին խոսելիս չպետք է մոռանալ նաև բառատեսքերի մասին: Բառերի բացատրման ու յուրացման ուղղությամբ

տարվող այս աշխատանքները անկասկած կնպաստեն ոչ միայն բնագրի ճիշտ ընկալմանն ու գիտակցորեն կարդալուն, այլև կհարստացնեն երեխաների բառապաշարը, կզարգացնեն նրանց խոսքն ու մտածողությունը, որովհետև յուրաքանչյուր բառ իր որոշակի արժեքն ունի մարդու խոսքի և մտածողության համար:

4. Նյութի մշակում կամ աշխատանք բնագրի հետ

Նյութի հետագա մշակումը կամ բնագրի վրա տարվող աշխատանքը սովորաբար անցկացվում է աշակերտների ընթերցումից հետո, սակայն առանձին դեպքում այն կարող է նաև միաձուլվել աշակերտների ընթերցման ընթացքում բնագրի վրա տարվող բառային աշխատանքի հետ և նյութն ընդգրկել ամբողջովին՝ ոչ միայն լեզվական կամ ձևի տասակետից, այլև բովանդակության առումով: Այս աշխատանքի նպատակը ուսումնասիրվող նյութի բովանդակությունը երեխաների համար հնարավորին չափ պարզ դարձնելը, գործող անձերի ու դրանց գործողությունների ընդհանուր բնութագիրը տալը և դրանով իսկ երեխաներին ճիշտ ուղու վրա դնելն ու նյութի յուրացումն ապահովելն է:

Ուսուցչի ու աշակերտների ընթերցումից հետո պետք է միայն մի քանի ընդհանուր բնույթի հարցեր տալ՝ պարզելու համար, թե երեխաներն արդյոք հասկացե՞լ են, թե ու՞մ կամ ի՞նչի մասին է ուսումնասիրվող նյութն, ո՞վ կամ ովքե՞ր են նրա հիմնական գործող անձն կամ անձերը, ե՞րբ և որտե՞ղ է կատարվել այդ դեպքը, ի՞նչ կարծիքի են գործող անձերից յուրաքանչյուրի և ամբողջ բնագրի մասին, ի՞նչը և ինչու՞ դուր եկավ իրենց, ի՞նչը և ինչու՞ դուր չեկավ և այլն:

Այս հարցերի շուրջ բացված աշխույժ ու հետաքրքրական զրույցն աշակերտներին հնարավորություն է տալիս թափանցելու նյութի խորքը, հասկանալու բովանդակության մանրամասները, որոնք առաջին ընթերցման ժամանակ չեն հասել երեխաների գիտակցությանը: Այս տեսակետից հատկապես ուշադրության է արժանի նյութի դաստիարակչական (գաղափարական, բարոյական ու գեղագիտական) կողմի ճիշտ ընկալումը, որը միշտ չէ, որ հեշտությամբ հասնում է երեխայի գիտակցությանը:

5. Բովանդակության վերարտադրումը կամ պատմելը

Ուսումնասիրվող բնագրի բովանդակության վերարտադրումը նրա վրա տարվող աշխատանքի հիմնական ձևերից մեկն է: Մեր դպրոցներում պատմելը կամ բովանդակության վերարտադրումն ավելի շուտ դիտվում է որպես կարդացածի յուրացման միջոց և ոչ թե ուսուցման նպատակ, մինչդեռ մայրենի տարրական դասընթացի հիմնական նպատակներից մեկն էլ պատմելու ուսուցումն է, որը նույնքան կարևոր է, որքան և կարդալու կամ գրելու ուսուցումը:

Այլ բան է, երբ պատմելը դիտվում է որպես ուսուցման միջոց կամ սովորածը ստուգելու միջոց, և բոլորովին այլ, երբ այն դիտվում է որպես ուսուցման նպատակ: Առաջին դեպքում այն կիրառվում է ըստ անհրաժեշտության՝ որևէ նպատակի հասնելու համար, իսկ երկրորդ դեպքում այն նպատակն է և համանման բազմաթիվ միջոցներ ենք գործադրում այդ նպատակը իրականացնելու համար: Դասարանում մշակված բնագրի բովանդակության վերարտադրումը կամ պատմելը, ըստ վերևում առաջադրված սկզբունքային պահանջի կիրառման, երկու հիմնական կողմ կարող է ունենալ՝

ա. Պատմելու նախապատրաստում կամ ուսուցում

բ. Բովանդակության վերարտադրում կամ պատմում, այսինքն՝ ուսուցչի կողմից իրականացվող աշխատանքը:

Պատմելու նախապատրաստում կամ ուսուցումը սկսվում է նյութի պլանը կազմելուց, որը դասարանում մշակելու համար նախատեսված բնագրի վրա կատարվող հիմնական աշխատանքներից մեկն է: Պլանը հակիրճ ձևով արտացոլում է գործողության հիմնական պահերը՝ իրենց հաջորդականության ու կապի մեջ, իսկ դա օգնում է աշակերտներին ճիշտ և հեշտ պատկերացնելու բնագրի բովանդակությունը, նրա մասին հաջորդականությունն ու փոխադարձ կապը, մասերի ու ամբողջ փոխհարաբերությունը: Տարրական դասարաններում ընթերցանության դասերին գործադրվում են նյութը մասերի բաժանելու և պլանավորելու մի շարք ձևեր՝ նկարներով, նկարելով և բառային, որը ունի դրսևորման մի քանի ձևեր՝ հարցերով, պատմողական նախադասություններով, անդեմ նախադասություններով ու վերնագրերով, որոնցից ամեն մեկն ունի կիրառման մեթոդական իր որոշակի ձևերն ու եղանակները: Նկարներով պլանը տարրական դասարաններում կազմվող պլանի

ամենապարզ ու հեշտ ձևն է: Արդեն մշակված նյութի բովանդակությունը պատմել սովորեցնելու համար երեխաներին առաջադրում ենք բնագրի բովանդակությունը ներկայացնող մի քանի նկարներ և հանձնարարում այդ նկարները դասավորել այնպես, որ դրանց հերթականությունը համապատասխանի բնագրում նկարագրված գործողությունների հաջորդականությանը:

Նկարով պլան կազմելուց քիչ ավելի բարդ, բայց անհամեմատ ավելի ստեղծագործական աշխատանք է նկարելով պլան կազմելը: Դրա համար աշակերտները ուսուցչի օգնությամբ ու հսկողությամբ որոշում են , թե ինչպիսի նկարներով կարելի կլինեն արտահայտել կարդացած բնագրի բովանդակությունը: Իսկ երբ աշակերտները, բավականաչափ վարժված կլինեն նկարելով կամ նկարագրելով պլան կազմելու մեջ, աստիճանապար կարելի է անցում կատարել բառային պլանին՝ նկարների տակ նկարագրածին համապատասխան գրել տալով նկարի անունը, կամ այլ համառոտ, բայց դիպուկ կերպով արտահայտող բառը, բառակապակցությունը կամ նախադասությունը:

Բառային պլանի ամենապարզ ձևը հարցական նախադասություններով կազմվող պլանն է: Բառային պլանի ձևերից մեկն էլ պատմողական նախադասություններով կազմվող պլանն է: Այն, ըստ էության, բնագրի խիստ համառոտումն է, ուր հիմնական բովանդակությունն արտահայտված է մի քանի նախադասությամբ;

Բառային պլանի ձևերից են նաև անդեմ նախադասություններով ու վերնագրերով (բառեր կամ բառակապակցություններ) պլանները: Պլանի այս ձևը շատ տարածված է, որովհետև մարդ իր դրած մեկ բառի տակ հաճախ ամբողջ շարք մտքեր է հասկանում և վերարտադրում, իսկ այդպիսի պայմանական պլան կազմելն ավելի հեշտ է, քան նախադասություններով պլան կազմելը: Պլանի այս երկու ձևերն էլ լինում են երկու տեսակ՝ համառոտ և ընդարձակ: Սկզբնական շրջանում, երբ աշակերտները դեռ նոր են սովորում պլան կազմել, դրանք որքան հնարավոր է պետք է ընդարձակ ձևով կազմել, որպեսզի աշակերտը մի քանի մանրամասնություններ ավելացնելով կարողանա հասնել նյութի լրիվ վերարտադրմանը: Հետագայում աշակերտին պետք է վարժեցնել ընդարձակ պլանը համառոտելու կամ, այլ կերպ ասած՝ ավելի մեծ ընդհանրացում կատարելու:

Աշակերտներին պլան կազմել սովորեցնելու համար շատ մեծ ուշադրություն պետք է դարձնել կարդացած նյութը մասերի բաժանել սովորեցնելու, իսկ ապա նաև մասերը վերնագրելու և բնագրի վերնագիրը փոխել սովորեցնելու վրա:

Բովանդակության վերարտադրման աշխատանքի երկրորդ կողմը բուն պատմելն է, որը նյութի վրա տարվող աշխատանքի ամենակարևոր փուլերից մեկն է: Պատմելը, իր մեջ բովանդակելով պատմողի արտահայտած վերաբերմունքը իր պատմածի նկատմամբ, դրսևորում է այն ապրումներն ու զգացումները, որ նրա մեջ ծագել են այդ նյութը կարդալիս: Այդ վերաբերմունքն արտահայտվում է ձայնի ելևեջների, խոսքի տրամաբանական ու հոգեբանական շեշտի, դադարների ու տեմպի մեջ, որը կարևոր նշանակություն ունի ինչպես դաստիարակչական, այնպես էլ բանավոր խոսքի մշակման տեսակետից:

Հարկավոր է նաև նշել, որ պատմելիս աշակերտներին չպետք է ընդհատել, որովհետև ընդհատելիս կտրվում է երեխայի մտքի թելը, խախտվում են նրա մտքի տրամաբանական կապերն ու ամբողջականությունը, որը բացասաբար է անդրադառնում երեխայի մտածելու և խոսելու կարողությունների զարգացման վրա: Պատմելիս պետք է ուշադիր լսել աշակերտին և ապա հանգամանորեն նշել նրա պատմածի դրական և բացասական կողմերը, իսկ երբեմն էլ դասարանում քննարկման դնել, որպեսզի աշակերտներն իրենք գնահատել իրենց ընկերոջ պատմածը: Դա կբարձնացնի աշակերտների ակտիվությունը, կսովորեցնի պահանջկոտ լինել ինչպես իրենց ընկերոջ, այնպես էլ իրենց խոսքի նկատմամբ: Պատմելու ուսուցման մասին խոսելիս, բնականաբար, չի կարելի շրջանցել ուսուցչի պատմելը, որը պատմելու ուսուցման համար կարևոր նշանակություն ունի:

6. Ամփոփում կամ տրամաբանական եզրակացություն

Դասարանում մշակվող յուրաքանչյուր նյութի ուսումնասիրությունը պետք է ավարտվի ամփոփումով կամ տրամաբանական եզրակացությամբ: Բնագրի վրա տարվելիք աշխատանքներն ավարտելուց հետո այն պետք է ամփոփել՝ հիմնականում կանգ առնելով երեք կարևոր հարցերի վրա, դրանք են՝

ա. նյութի ուսումնասիրությունից ստացած գիտական ճանաչողական նոր տեղեկությունները

բ. նյութերից հանվող դաստիարակչական- բարոյական հետևությունները

գ. նյութի լեզուն՝ բառերը, դարձվածքները, արտահայտություններն ու լեզվական այլ ձևեր:

Ամփոփումը հիմնականում կատարում է հարցերով, որոնք ընդգրկում են բնագիրն ամբողջովին վերցրած և վերաբերում են նրանից հանվող գիտական, դաստիարակչական ու գեղագիտական եզրակացություններին: Հետևաբար, ամփոփիչ գրույցի համար ընտրված հարցերը պետք է շատ ընդհանրացնող ու հանգային լինեն, որպեսզի երեխային հարկադրեն պատասխանելու համար որոշակի հետևություններ անել: Նյութի ամփոփման նպատակով տրվող հարցերը նույապես պետք է իրենց բնույթով ընդհանուր լինեն, որ դրանց պատասխանելու համար աշակերտից պահանջվի նյութի բավականին խոր և բազմակողմանի իմացում, ընդհանրացումներ կատարելու և եզրակացություններ անելու կարողություն:

Երբեմն այդպիսի հիմնական և գլխավոր հարցերը պարզաբանելու համար անհրաժեշտ է լինում առաջադրելու նաև օժանդակ կամ լրացուցիչ հարցեր, որոնք հաճախ կոչվում են նաև հուշող հարցեր: Ամփոփման ժամանակ առաջադրվող հարցերը պետք է վերաբերեն ուսումնասիրված նյութից հանվող տրամաբանական եզրակացություններին:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

Այս աշխատանքը գրելու ընթացքում հնարավորություն ստացա ուսումնասիրել և բացահայտել ընթերցանության կազմակերպման նոր և ավելի ժամանակակից մեթոդներ:

Համոզվեցի, որ ընթերցանության միջոցով մայրենի լեզվի բանավոր և գրավոր խոսքը դառնում է շատ ավելի սահուն և ամուր հիմքեր է ստեղծում աշակերտների հետագա

զարգացման և առաջընթացի համար, քանզի ընթերցանությամբ երեխաներին գործնական կերպով մայրենի լեզու սովորեցնելիս խստորեն հաշվի է առնվում, որ լեզուն և միտքը անխզելի միասնություն են կազմում, որ չկա լեզու մտքից անկախ և բառ՝ իմաստից անկախ, որ լեզուն հենց այնքանով է արժեքավոր, որքանով որ այն մտքի արտահայտությունն է, բառը՝ այնքանով, որ որևէ կոնկրետ իմաստ է արտահայտում, ցույց է տալիս օբյեկտիվ օրենքներն ու հարաբերությունները:

Այս ամենն ինձ օգնեց ամբողջացնել և էլ ավելի ամրապնդել նախկինում ունեցած գիտելիքներս ընթերցանության կազմակերպման մեթոդների և ձևերի վերաբերյալ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Աշոտ Տեր-Գրիգորյան–«Ընթերցանության մեթոդիկա»
2. Աշոտ Տեր-Գրիգորյան –«Հայոց լեզվի ուսուցման մեթոդիկա»
3. Ջուլիետա Գյուլամիրյան –«Հայոց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա»

